

Metoda wychowania św. Jana Bosko w odniesieniu do wychowania w rodzinie Konferencja dla rodziców

Święty Jan Bosko był włoskim kapłanem, pracował w Turynie w drugiej połowie XIX wieku. Zastąpił jako bardzo skuteczny wychowawca młodzieży potrzebującej pomocy. Założone przez niego oratoria były dla młodych ludzi środowiskami, gdzie znajdowali różnego rodzaju wsparcie: pomocną dłoń życzliwych sobie ludzi, możliwość nauki i zdobycia zawodu, przygotowanie do samodzielnego życia poprzez wychowanie moralne i religijne, propozycje spędzania wolnego czasu.

Ksiądz Bosko nie był teoretykiem wychowania i nie pozostawił po sobie publikacji, które w sposób całościowy i wyczerpujący prezentowałyby jego sposób wychowania. Nie znaczy to jednak, że nie miał jasno sprecyzowanych celów wychowania i konkretnych sposobów osiągania ich w praktyce. Na prośbę swoich współpracowników, na kilkunastu zaledwie stronach, w formie krótkiego traktaciku, nakreślił zasadnicze linie swojej pedagogicznej metody nazywanej przez niego systemem prewencyjnym¹. Inspiracją dla jego metody wychowania były słowa św. Pawła: «miłość cierpliwa jest i łaskawa, wszystko znosi, wszystkiemu wierzy, we wszystkim pokłada nadzieję, wszystko przetrzyma»², a jego metoda opierała się na trzech filarach: dobroci, rozumie i religii³.

Ksiądz Bosko wielokrotnie wyrażał swoje przekonanie, że każdy młody człowiek kryje w sobie ogromne możliwości w wymiarze życia fizycznego, intelektualnego, uczuciowego czy społecznego i dlatego każdemu okazywał uznanie i szacunek. Szacunek wyrażał przede wszystkim w indywidualnym traktowaniu swoich wychowanków, których znał osobiście i wykorzystywał każdą okazję, by poznawać ich coraz głębiej: ich oczekiwania, motywacje i pragnienia. Starał się poznawać to, co było dla nich ważne i wartościowe, okazując im szacunek, jak również przekonywał, że jest to ważne również dla niego: „Jeżeli wychowawcy pokochają to, co podoba się młodzieży, to młodzież również pokocha to, co podoba się wychowawcom” – powtarzał swoim współpracownikom⁴. Potrafił przy tym uszanować wolność młodych ludzi i dlatego nikogo do niczego nie zmuszał, starał się przede wszystkim zachęcać i motywować.

Jaki był cel jego pracy i co motywowało księdza Bosko do podejmowania wysiłku wychowania młodzieży? On sam, jako swoje życiowe motto, przyjął biblijne zdanie: «Daj mi duszę, o resztę nie dbam». Wybór ten wskazuje, że motywacje Księdza Bosko znajdują swoje źródło w religii i wierze, a jego najważniejszym celem była troska o zbawienie młodzieży. Jednak zbawienie nie było dla niego wartością abstrakcyjną, oderwaną od rzeczywistości, lecz wprost przeciwnie, tę rzeczywistość przenikało i bezpośrednio wpływało na jakość życia człowieka. Ksiądz Bosko cel swojego działania wyrażał w zrozumiałym dla chłopców sposób: „Jedynym moim pragnieniem jest to, byście byli szczęśliwi tutaj na ziemi i w przyszłości w

---

¹ G. Bosco, *Il sistema preventivo nella educazione della gioventù*, w: *Fonti salesiane*, vol.1 *Don Bosco e la sua opera*, Istituto Storico Salesiano, Roma 2014, ss. 433-439. Po raz pierwszy traktat ten został opublikowany w formie załącznika do publikacji upamiętniającej otwarcie domu salezjańskiego w Nicei w roku 1877.

² Por. 1 Kor, 13, 4,7.

³ Por. Bosco, *Il sistema preventivo*, s. 434.

⁴ MB XVII, s. 111. Skrót MB odnosi się do wielotomowej biografii św. Jana Bosko noszącej tytuł: *Memorie biografiche di Don (del Venerabile...,del Beato...,del san) Giovanni Bosco*, 20 voll.:1-9 Lemoyne G.B., 10 Amadei A., 11-19 Ceria E., 20 (Indici) Foglio E., San Benigno Canadese-Torino, 1898-1948, wydanie na dysku CD, Roma 2000.

niebie”⁵. Drogę do szczęścia swoich chłopców widział w rozwoju ich osobowego potencjału, dlatego dokładał wszelkich starań, aby stworzyć dla nich środowisko gwarantujące ten rozwój. Chciał, aby stawali się „dobrymi chrześcijanami i uczciwymi obywatelami”⁶.

Ksiądz Bosko troskę o zbawienie dusz wyrażał poprzez troskę o jakość życia swoich wychowanków, którą łączył z osobową dojrzałością opartą na bogatym w uniwersalne wartości humanizmie. Ukazywał swoim chłopcom piękno człowieczeństwa, posługując się prostymi i łatwymi do zrozumienia przez nich schematami i formułami: «Zapewniam was, że każdego dnia polecam was w modlitwie podczas Mszy św. prosząc dla każdego o „trzy «S»”, których znaczenie sprytni nasi chłopcy potrafią odgadnąć jako zdrowie, mądrość i świętość» (w jęz. włoskim sanità, sapienza, santità).⁷ Do osiągnięcia każdego z tych celów prowadziła konkretna i rozumiała przez chłopców droga radości życia, nauki i pobożności. Te trzy drogi prowadzące do dojrzałej osobowości korespondowały z trzema filarami, na których opierał swoje wychowanie: rozum, religia, miłość (wychowawcza). Przed swoimi wychowankami stawiał konkretne i uporządkowane cele: odkrywania sensu i radości życia poprzez pozytywny obraz samego siebie wypływający ze spokojnego sumienia, umiejętność budowania relacji z innymi aż po najwyższy cel wychowawczy, jakim była świętość.⁸ Starał się przygotować swoich wychowanków do odpowiedzialnego pełnienia ról i zadań w społecznościach, w których będą żyli.

Wychowawcze cele Księdza Bosko można pogrupować w trzy kategorie. Pierwsze to cele „bieżące”, które wyznaczały działania na każdy dzień i łączyły się bezpośrednio z podstawowymi potrzebami wychowanków, takimi jak wyżywienie, mieszkanie, odzież, opieka podczas choroby itp. Drugą kategorię tworzyły cele wyznaczające już dłuższą perspektywę i związane były z przygotowaniem chłopców do ich samodzielnego życia: zapewnienie im wykształcenia i zawodu, rozwijanie umiejętności i zainteresowań, kształtowanie postaw osobowych itp. Trzecią kategorię tworzyły cele o najdalszej perspektywie i dotyczyły przygotowania do życia społecznego, odpowiedzialnego pełnienia społecznych ról, co przyczyniałoby się do zmiany ówczesnej sytuacji społeczno-kulturowej. Można więc powiedzieć, że w swojej działalności wychowawczej Ksiądz Bosko widział nie tylko możliwość niesienia doraźnej pomocy młodzieży, ale również widział w wychowaniu możliwości przemiany świata na lepsze i przeciwstawienia się negatywnym tendencjom⁹.

Trzy filary, rozum, religia i miłość, na których oparł swoją metodę wychowania, niosą w sobie podwójne znaczenie. Z jednej strony, określają cele wychowania, z drugiej zaś wyznaczają sposób ich osiągania. Stanowią one przede wszystkim fundament dla osobowej relacji, która łączy wychowanka z wychowawcą. Jakość tej relacji według Księdza Bosko wpływała bezpośrednio na życie wychowanka i uzależniała skuteczność wychowania: „wychowanie jest sprawą serca”, powtarzał często swoim współpracownikom¹⁰. Miłość nabiera „wychowawczej mocy” tylko wtedy, kiedy jest rozpoznana i rozumiana przez wychowanków: „nie wystarczy wychowanków kochać – to oni sami muszą wiedzieć, że są kochani”¹¹. To zdanie wskazuje na najbardziej istotny czynnik warunkujący skuteczność wychowania Księdza

⁵ G. Bosco, *Lettera da Roma alla comunità salesiana dell'Oratorio di Torino-Valdocco*, w: *Fonti salesiane*, vol.1 *Don Bosco e la sua opera*, Istituto Storico Salesiano, Roma 2014, s. 444.

⁶ Por. Bosco, *Il sistema preventivo*, s. 437.

⁷ MB, XI, p. 124.

⁸ Zob. P. Braido, *Prevenire non reprimere. Il sistema educativo di don Bosco*, Roma, 1999, s. 241.

⁹ Zob. P. Gianola, «Don Bosco ritorna!» *Il Magistero Pedagogico di Don Bosco*, w: R. Giannatelli (Red.), *Don Bosco: attualità di un magistero pedagogico*, Roma 1987, ss. 208-209.

¹⁰ MB, XVI, p. 447.

¹¹ Bosco, *Lettera da Roma...*, s. 446.

Bosko. Dobroć, która rodzi relację zaufania i wdzięczności, jest owocem miłości dojrzałej, budowanej nie tylko na uczuciach, chociaż one są bardzo ważne, ale na rozumnej odpowiedzialności i szacunku. Miłość jest odpowiedzią na potrzeby i oczekiwania drugiej osoby i nie może przybierać formy przymusu, kiedy usiłuje się kochać innych według „własnego widzi mi się”, usprawiedliwiając taką postawę świadomością, że jestem mądrzejszy, bardziej doświadczony i „lepiej wiem co dla ciebie jest dobre”. Ksiądz Bosko najpierw starał się poznać wychowanków, ich oczekiwania, dlatego spędzał z nimi na rozmowach wiele czasu, aby poznawać ich od wewnątrz, aby dać im możliwość wyrażenia swoich opinii, swoich potrzeb, swojego sposobu patrzenia i rozumienia rzeczywistości. Dzięki temu mógł ofiarować chłopcom to, czego od niego oczekiwali – ojcowską miłość. Rodziło to w nich w sposób naturalny wdzięczność i zaufanie. Ksiądz Bosko nie wahał się jednocześnie stawiać młodzieży wymagań, ale jednocześnie chciał, aby oni sami rozumieli sens i cel tych wymagań, aby mogli sami budować w sobie motywację do stawiania im czoła. Drogą do tego była przede wszystkim rozmowa, która prowadziła do wzajemnego zrozumienia. Taka rozmowa, niekoniecznie długa, aby zaistnieć musiała znaleźć wspólną przestrzeń spotkania i obecności. Stąd, jako swego rodzaju konsekwencja, rodzi się potrzeba obecności wychowawcy z wychowankami¹², obecności bezpośredniej jako przyjaciela, brata i ojca.

Kontekst społeczno-kulturowy, w którym przyszło żyć Księdzu Bosko, był znaczący bardzo istotnymi dla życia zmianami. Zmiany te dokonywały się w różnych wymiarach: politycznym – tworzyło się nowe państwo, społecznym – rozwój klasy robotniczej zmieniał strukturę społeczeństwa, kulturowym – nowe prądy inspirowane ideologią Oświecenia kształtowały nowe wzorce życia. Ksiądz Bosko rozumiał, że w tak skomplikowanej i niestabilnej sytuacji jego wychowankowie będą narażeni na szereg różnego rodzaju niebezpieczeństw, dlatego chciał ich wyposażyć w umiejętność mądrego i odpowiedzialnego wyboru¹³. Chciał zaszczerpić w nich uniwersalne wartości, który pełniłyby w ich życiu rolę kryterium w dokonywaniu wyborów, aby mogli oprzeć na nich swoje życie, gdyż to one gwarantują solidny życiowy fundament. W religii Ksiądz Bosko widział pewny i jedyny w owych czasach nośnik tych wartości. Wyrażał swoje głębokie przekonanie, że bez religii nic dobrego nie da się zrobić wśród młodzieży¹⁴. Religia w jego metodzie wychowania stanowi źródło motywacji potrzebnych do podjęcia trudu samowychowania. Wartości odkrywane w Ewangelii stawały się dla jego wychowanków ideałami nie tylko możliwymi, ale wręcz koniecznymi do osiągnięcia, gdyż dawały bogactwo życia. Dzięki nim potrafili w sposób systematyczny kształtować i doskonalić swoją osobowość. Również w obszarze życia religijnego ksiądz Bosko znajdował środki, które okazywały się bardzo skuteczne w wychowaniu swoich wychowanków: modlitwę i sakramenty¹⁵.

Relacja osobowa pomiędzy wychowawcą a wychowankiem stanowiła dla Księdza Bosko gwarancję skuteczności wychowania, jednak doceniał on również ogromne znaczenie i rolę środowiska w kształtowaniu osobowości człowieka. Starał się stworzyć dla swoich wychowanków takie środowisko, które wspierałoby ich w procesie wychowania. Było to środowisko charakteryzujące się silnymi i żywymi relacjami międzyosobowymi. Ksiądz Bosko chciał, aby te relacje miały charakter rodzinny, nie formalny, aby wychowankowie doświadczali

---

¹² Por. tamże, s. 447.

¹³ Por. S. Palumbieri, *Formare cittadini responsabili e solidali*, Torino 2000, s. 42.

¹⁴ MB, XIII, s. 557.

¹⁵ MB, VII, p. 50.

klimatu współodpowiedzialności, pomocy i wsparcia¹⁶. Wspólnota budowana na wzór rodziny, gdzie każdy ma wyznaczone do spełnienia pewne obowiązki i funkcje, stawała się dla wychowanków środowiskiem sprzyjającym ich socjalizacji, gdzie dojrzewała ich osobowa odpowiedzialność.

Specyficzną formą urzeczywistniania swojego programu wychowania było dla Księdza Bosko oratorium. Choć była to znana i rozpowszechniona w Kościele forma pracy z młodzieżą, Ksiądz Bosko nadał jej całkowicie nowy kształt. Oratorium na turyńskim Valdocco było przede wszystkim środowiskiem młodzieżowym, nie stanowiło bezpośrednio podmiotu struktury kościelnej i realizowało cele daleko wykraczające poza cele klasycznego oratorium ograniczającego swoją działalność do pomocy charytatywnej i nauki katechizmu. Oratorium Księdza Bosko było środowiskiem dającym młodzieży możliwość integralnego rozwoju: „domem, który przygarnia, parafią, która ewangelizuje, szkołą, która przygotowuje do życia i podwórkiem, gdzie spotykają się przyjaciele i żyje się radośnie”¹⁷. Ksiądz Bosko potrafił stworzyć środowisko, które odpowiadało na potrzeby młodzieży.

Metoda wychowania św. Jana Bosko wciąż pozostaje aktualna i inspiruje programy wychowania w licznych salezjańskich szkołach i ośrodkach wychowawczych. W czym należy upatrywać źródeł ponadczasowej wartości tej metody? Ksiądz Bosko żył w rzeczywistości bardzo dynamicznej, zmieniał się obraz świata, społeczeństwa i kultury. W tej sytuacji nie mógł korzystać z gotowych, wypracowanych przez wcześniejsze pokolenia modeli wychowania, bowiem w tej sytuacji się nie sprawdzały. Był realistą, który potrafił rozumieć rzeczywistość i naturę człowieka w sposób dogłębny. Niewątpliwie u podstaw takiego poznania leżały jego wybitne zdolności intelektualne, jak również bardzo bogate i różnorodne doświadczenia życiowe, z których umiał wyciągać wnioski, oraz światło promieniującej z niego wiary pozwalającej widzieć człowieka i jego życie w szerokiej perspektywie. To wszystko przyczyniało się do spójnej syntezy wiedzy, która stawała się jego pedagogiczną mądrością. System prewencyjny jako metoda wychowania został bowiem wypracowany nie w wyniku teoretycznych spekulacji i refleksji, ale był praktyczną odpowiedzią na potrzeby młodego człowieka. Koresponduje on bezpośrednio z wizją człowieka, jakiego wzorzec przedstawia nam Ewangelia. Być może tutaj należy upatrywać czynników, które sprawiają, że jest on wciąż aktualny.

Istnieje wyraźna analogia pomiędzy teraźniejszością a sytuacją, w której przyszło żyć i wychowywać św. Janowi Bosko. Współczesny świat staje się areną nowości, różnorodności, odejścia od tradycyjnych wzorców kulturowych, podobnie jak to było w XIX wieku, z tym tylko uzupełnieniem, że dzięki postępowi cywilizacyjnemu zjawiska te posiadają nieporównywalnie większą skalę. Wielu rodziców, nauczycieli i pedagogów odczuwa bezradność wobec współczesnych „wychowawców”: popkultury, mody, mediów, grup rówieśniczych itp. Ksiądz Bosko pokazuje nam natomiast, że siła oddziaływania wychowawczego zawiera się w bardzo prostych środkach, w tym, co dostępne jest na wyciągnięcie ręki: w okazaniu miłości życzliwej i wyrozumiałej, w rozmowie i słuchaniu siebie nawzajem, w umiejętności okazywania sobie szacunku i uznania, we wspólnym spędzaniu czasu, w chwili refleksji nad tym co jest ważne, w odkrywaniu nawzajem piękna życia, w marzeniach i ideałach, które nadają życiu barw.

Kiedy poznamy św. Jana Bosko, jego życie i pracę dostrzegamy, że potrafił on doskonale zrozumieć Ewangelię i zastosować ją w kontekście współczesnego mu świata młodzieży.

---

¹⁶ Por. Braido, *Prevenire non reprimere...*, s. 306.

¹⁷ *Konstytucje Towarzystwa św. Franciszka Salezego*, Rzym 1986, s. 73.